

A JELEN ÉS A JÖVŐ EGYETEME

Az idei dubrovniki nemzetközi értekezlet javaslatai

A Ma egyeteme — Univerzitet danas elnevezésű dubrovniki nemzetközi szeminárium immár a felsőoktatás jelentős nemzetközi fórumává vált. 1956-ban nyitotta meg első ízben kapuit, s azóta a több mint száz országból évenként ideseregülő egyetemi oktatók, az egyetem kérdéseivel foglalkozó szakértők, az oktatásügy irányítói és az egyetemi hallgatók száma meghaladta a 4600-at. Az idei mintegy negyven beszámolóval együtt az elmúlt 24 év folyamán az írásbeli beszámolók száma már meghaladja a 900-at. A beszámolókból és a tartalmas viták folyamán újszólván minden időszerű s a nemzetközi érdeklődésre igényt tartó kérdés szóba került. A sok érdekes téma közül csak néhányat említünk:

- az egyetem autonómiájának lényege;
- az egyetem irányítása;
- a tudományos munka és az egyetem (szerepe);
- a nemzetközi együttműködés lehetőségei (ezen a téren);
- a felsőoktatás korszerűsítése és demokratizálása;
- az egyetem és a társadalom;
- az egyetemi hallgatók helye a megreformált egyetemen;
- az oktatás tervezése;
- az egyetem szerepe a tudomány alkalmazásában;
- az egyetem munkájának, hatékonyságának értékelése stb.

Az előadások anyagát minden évben eljuttatták az értekezleten résztvevő országok egyetemeinek, s így a világ sok országában nemcsak tájékoztatásul, de segítségül is szolgált. A beszámolókból közzétett adatok, valamint az egyes országokban e téren végbemenő változások bemutatása általában híven tükrözi a világméretben kialakult alapvető törekvéseket, a felsőoktatás fejlődésének sajátosságait, ütemét — a közös és az eltérő vonásokat egyaránt.

Az idei, huszonegyedik ülészak központi témái a következők voltak: A felsőoktatás koncepciói és rendszerei a világban — ma és holnap, és A permanens képzés és a felsőoktatás.

Az idei dubrovniki nyári egyetemen 55 ország képviseltette magát, a 395 részvevők egyharmada külföldi volt.

Az egyetem társadalmi helyzete és feladatai, az egyetem reformja, továbbfejlesztésének lehetőségei, elsősorban a fejlett országokban, valamint a gyorsabban fejlődő, nemrég még elmaradottaknak számító országokban, már több mint két évtizede a figyelem központjában áll. Manapság ez úgyszólván mindenütt időszerű, sőt égető kérdéssé vált. Az egyetemet az utóbbi időben sok bírálat érte és éri. Sokat írtak és beszéltek már az egyetem bezárkózottságáról, visszahúzó hagyományairól, kisebb vagy nagyobb fokú elavultságáról, és megújításának társadalmi szükségszerűségéről. A felsőoktatás (s általában az oktatás) válsága szintén gyakori beszédtema, de ugyanakkor helyesen mutatnak rá a tudomány és az oktatás növekvő szerepére, jelentőségére, termelőerővé válására. Az egyetem egyrészt a tudomány fő forrása, másrészt itt képezik ki legmagasabb szinten a szakembereket és a jövő tudósait, tehát most a tudományos-műszaki forradalom mind teljesebb kibontakozásának korában, jelentősége valóban nagy. Fejlődésbeli lemaradása súlyos következményekkel járhat. Ezért, különösen a mi viszonyaink között, jogosan merült fel a kérdés: *képes-e az egyetem, napjaink egyeteme, a növekvő társadalmi szükségleteknek és elvárásoknak kellő mértékben eleget tenni?*

A felgyülemlett problémák, a megoldásra váró kérdések özöne határozta meg a Dubrovnikban megvitatásra került témák megválasztását: az élet, a valóság vetette őket felszínre. A két főtéma szerencsésen egészítette ki egymást.

Az első témakör központi kérdése a következő volt: *Új egyetemre van-e szükség vagy csak a régi (a mostani) megreformálására?*

Ezzel a kérdéssel több beszámoló (Kavran, Suvar, Karman) behatóan foglalkozott és ezt a vitában részvevők nagyobb része is érintette.

Nem vállalkozhatunk a jórészt két nyelven megjelent mintegy háromszáz oldalas anyag részletes ismertetésére — ezt minden egyetemi karon és intézetben tüzetesen meg kellene vitatni —, de íme néhány érdekes, elgondolkasztató megállapítás a beszámolókból:

— A végzett szakemberek mennyisége és minősége teszi lehetővé minden országnak a nemzetközi munkamegosztásba való beilleszkedést, valamint az ún. technológiai rabságtól (függő viszonytól) való megszabadulását.

— A tudományos vívmányok intenzív alkalmazása által (az egyetemi oktatásban) tárgytalanná válik az oktatás és a tudomány hagyományos ellentéte.

— Korunk pragmatizmusa, az alkalmazott tudományok előretörése, az alaptudományok, a társadalomtudományok háttérbe szorításának veszélyét hordozza magában.

— Nálunk Szlovéniában dolgozik a legkevesebb egyetemi végzettségű szakember, de a Német Szövetségi Köztársaságban is lemaradás tapasztalható ezen a téren.

— Az egyetemek, az egyes egyetemi karok kutatásai sok mindre kiterjednek, csak a saját munkájukat nem képesek tudományosan követni, tanulmányozni.

— Nehezen szabadulunk meg a középkori egyetem hagyatékától és a hagyományos gondolkozástól.

— A szocializmusban az a cél, hogy minél többet termeljünk minél kevesebb munkával — ehhez kell az egyetemi képzést is idomítani: szorosabban kell összekapcsolni a társadalom anyagi és szellemi termelésével.

— Egyetemeink nem törekedhetnek az egyoldalúan képzett, csak a szűkebb szakmájához értő szakemberek („fah-idióták”) oktatására — széles alapokat és látókört kell biztosítani, a szűkebb szakosításra, specializációra majd az üzemben, a munkahelyen kerül sor.

— Felszámolni az elavult felfogásokon alapuló értékelési rendszert és az oktatók között kialakult hierarchikus viszonyokat stb.

A beszámolókbán és a vitában többen foglalkoztak az egyetem és a társult munka kapcsolatával, és az eddigi reformtörekvések tárgyi-személyi akadályaiával, valamint eredményeivel. A külföldi beszámolók és felszólalók érdekesen mutatták be fejlődésük, törekvéseik főbb irányait, és időszerű problémáikat.

Arra a kérdésre, hogy *hol tartunk, mit értünk el eddig reformtörekvéseink megvalósításában és mennyiben nevezhető ez egyetemi reformnak*, csak egy-két előadó és néhány vitázó keresett választ. Pedig ez képezi további akcióink, fejlesztési stratégiánk kiindulópontját. Csak az eddigi fejlődés tárgyilagos felmérése és értékelése adhatja meg a választ arra a kérdésre is, hogy teljesen új egyetem (felsőoktatás) megalapozására van-e szükség, vagy a permanens reformok útján, fokozatosan kell, és lehet eljutni az új egyetemig — a jövő egyeteméig.

E kérdés taglalásánál az objektivitás mellett nagyon fontos követelmény: *a reális hozzáállás — adottságaink, lehetőségeink reális felmérése*. Ezenkívül figyelembe kell venni azt is, hogyan jutottunk el fejlődésünk mai fokáig, és milyenek lesznek (feltehetően) a közeljövő és a távolabbi fejlődés irányvonalai és követelményei.

A felfogások, a nézetek, az értékelések szemszögei gyakran különböztek egymástól. Egyesek rövid, mások hosszabb távon gondolkozva fejtették ki véleményüket, és vázolták a jövő körvonalait. Legnagyobb „vihart”, a legélénkebb vitát azok a fejtegetések váltották ki, melyek szerint a mai egyetem nem képes a komolyabb megújulásra, átalakulásra, nem felelhet meg az új társadalmi követelményeknek; valahogy „rül-élte” önmagát és megért a pusztulásra. Helyette egy egészen újat, korszerűbbet kell alapítani.

Az ilyen és hasonló vélemények eléggé „magukra hagyottak”, több tekintetben egyoldalúak, és nem egészen reálisak. Ilyen hozzáállásai nemcsak nálunk, de másutt is sok mindent a földig kellene rombolni, és alapjaitól újjáépíteni.

Az ilyen és valamivel enyhébben fogalmazott tételek elfogadása azt jelentené, hogy a mai egyetemeink nem hordoznak magukban semmi korszerűt, nem képesek a haladásra, fejlődésük akadályának a felszámolására. Ez semmiképpen sem elfogadható. A probléma lényege abban nyilvánul meg, hogy *megengedhetetlen úr tátong a társadalom forradalmi átalakulása és az egyetem, a felsőoktatás meglehetősen lassú, egyenetlen, megtorpanásoktól és tévelygésektől terhes alakulása között*. Ilyen körülmények közepette az egyetem nem képes kielégítő módon betölteni társadalmi szerepét, és a fejlődés ilyen jellege magában hordozza az ésszerűtlenség bizonyos elemeit.

A kiút tehát *a tervszerűen irányított mélyreható változásokban — a folyamatos reform megvalósításában van*.

A mi viszonyainkat tekintve a cél egészen világos: *nekünk korszerű, a társadalmi szükségletekhez dinamikusan alkalmazkodó, öniszervezési alapokon fejlődő egyetemre van szükségünk*. E cél elérése érdekében pedig a fejlesztési stratégia kialakítására és hatékony akciók megindítására van szükség, ami többek között feltételezi:

— a tudomány szélesebb körű és hatékonyabb alkalmazását a felsőoktatás jelenlegi szintjének megállapítására és távlati fejlesztésének megvalósítására; és

— az alapvető viszonyok megváltoztatását az egyetem és a társadalom (társult munka) között, de az egyetemen belül is.

A mélyreható, átfogó egyetemi reformnak társadalmunkban, természetesen, *a permanens képzés elvére kell épülnie*. Ezt tette az idei dubrovniki szeminárium második témakörét annyira időszerűvé.

A permanens, az állandó, folyamatos képzés és az egyetem kapcsolatát megvilágító beszámolókból is felsorolunk néhány érdekes gondolatot és javaslatot:

— Korunk követelménye: a tanulás és a munka vagy a munka és a tanulás, de nem a tanulás nélküli munka.

— Ennek az elvnek a tiszteletben tartása lehetővé teszi, hogy az oktatás „javai” minél több ember tulajdonába jussanak.

— Hozzájárul a társadalom humanizálásához, és a sokoldalúan képzett személyiség kialakításához.

— A dolgozók permanens képzése a termelőerők fejlesztésének fontos feltétele.

— Minden szakembert képesíteni kell, hogy munkaszervezetében aktív tényezővé váljék a problémák megoldásában és a fejlődés irányvonalainak meghatározásában.

— Ennek az elvnek megfelelően, az egyetemi oktatásnak sokkal rugalmasabbnak és dinamikusabbnak kell lennie, s a hangsúlyt mindinkább a tanuló alany aktivitására kell helyezni” stb.

Az egyetemnek tehát egy egészen új szerepkört kell vállalnia, a szakemberek képzésében és továbbképzésében. Ez pedig új munkaformák bevezetését sürgeti: tematikus tanfolyamok szervezését, a megfelelő tv-

adások, illetve a távhallgatás rendszeresítését, nyári egyetemek létesítését, a mentor-rendszer továbbfejlesztését, a műszaki eszközök, az oktatási technológia széles körű bevezetését, az ún. „nyílt egyetem” egyes mozzanatainak megvalósítását, illetve tökéletesítését. Így fokozatosan lehetőség nyílik nemcsak a továbbképzésre (különböző formáinak, változatainak az alkalmazására), hanem az átképzési szükségletek kielégítésére is.

Erre pedig csak olyan egyetem képes, amely tisztában van a szükségletekkel, amely szoros kapcsolatot épít ki a társult munkával, és maga is a társult munka rendszerének szerves része.

A társadalmi szükségletek tökéletesebb kielégítése mellett igen fontos az egyéni szükségletek és lehetőségek kielégítésére való törekvés. Ez társadalmi rendszerünk, az öngazgatás lényegéből ered: lehetővé tenni mindenki számára, hogy adottságainak és érdeklődésének megfelelően elérje a képzettség legmagasabb fokát. Azzal, hogy mi a képzettség, az emberformálás fogalma alatt nemcsak tudásszerzést, képességfejlesztést, készségek és jártasságok kialakítását értjük, hanem az ember teljes, integrált alakítását. Éppen ezért a permanens képzés elvének szorgalmazása *az egyetem nevelői feladatának teljesítését helyezi előtérbe.*

Az egyetemre háruló feladatok tehát mind összetettebbé válnak. Ezekkel a feladatokkal az egyetemnek meg kell birkóznia. De nem a társadalomtól elzárkózva, magára hagyatottan, hanem a többi érdekelt ténnyel együttműködve.

A kaderszükségletek minél tárgyilagosabb megállapítása pl. nem lehet csak az egyetem feladata, de a jelenlegi körülmények között az sem várható el, hogy a munkaszervezetek káderigényeiket pontosan meghatározzák. Ezen a téren is gyakran van szükség a tudományos módszerek és eszközök alkalmazására, ami a tudományos intézetekkel, az egyetemmel való szoros együttműködésre készíti a társultmunka-szervezeteket, valamint a gazdaság- és társadalomfejlesztés irányítóit. Így válik a társult munka részéről kifejezésre jutó igények és együttműködési készség az egyetemi reform legfőbb hajtóerejévé.

A dubrovniki eszmecsere meggyőzően bizonyította, hogy nem elég csak a mának élni és esetleg a közeljövőbe tekinteni. *Távlati tervet kell készíteni,* a kitűzött célok érdekében pedig sokkal hatékonyabb lépéseket tenni és akciókat szervezni az egyetemeken. Ezek a törekvések és változások szoros kapcsolatban vannak az oktatás más fokozatainak végbemenő változásokkal, reformtörekvésekkel, valamint a társadalmi élet valamennyi lényeges változásával. Az oktatási reform egy országban sem lehet tökéletes és eredményes a felsőoktatás gyökeres megreformálása nélkül. Sőt éppen az e téren bekövetkező átalakulás, a fejlődés pozitív hatással lehet az alsó- és a középfokon végbemenő újítási folyamatokra. Ez a tétel fordítva is érvényes: a felsőoktatás területén alkalmazott részleges megoldások, a reform következtelen végrehajtása árnyékot vet az előző oktatási fokozatokra is. Végeredményben a felsőoktatási intézmé-

nyekből kerülnek ki a szakemberek, a pedagógusok, kiknek minősége jó- részt meghatározza a reformtörekvések eredményességét, de innen kelle- ne kiáramlania a tudománynak és az elméletnek, mint a reformmozga- lom alappilléreinek is. Ezekre az összefüggésekre a dubrovnikai értekezlet is kellő mértékben rámutatott. Ezenkívül a tudomány egyenletes és tervszerű fejlesztését és célszerű felhasználását szorgalmazta.

Eddigi fejtegetéseinkben alig szóltunk *az egyetemi hallgatóról*, akinek az érdekében — végeredményben a társadalom érdekében — ezek a változások történnek.

Néhány beszámolóban, különösen az egyetemi hallgatókéiban világo- san rámutattak a helyzet elavultságára, túlhaladottságára, hogy az egye- temisták még mindig csak az előadások passzív hallgatói, alig vesznek részt a tudományos munkában, munkájuk értékelési módja teljesen el- avult, sőt még a megalázó vonásoktól sem mentes stb. Elhangzottak azonban olyan beszámolók is, amelyek már jelentős változásokról tanús- kodnak; gondolunk itt elsősorban az egyetemi hallgatóknak a kutató- munkába való bevonására, és a korszerű oktatási formák alkalmazására. Az egyetemi tanárok és a hallgatók sikeres együttműködéséről, valamint az egyetemistáknak az öngazgatásba történő hatékonyabb bevonásáról ugyancsak hallottunk a szemináriumon.

Ebben a tekintetben általában nagy a lemaradás, pedig a lehetőségek megvannak rá. Az elvek és a célkitűzések valóra váltásának azonban még számtalan akadálya van az egyetemeken. Ezért is emelték ki a sze- mináriumi javaslatokban a változások fontosságát, az egyetem életének és munkájának minden területén, különösen pedig az egyetemisták sze- repvállalásának szükségességét az öngazgatási szervek munkájából, a döntéshozatalból és a határozatok valóra váltásából.

Mindez szoros kapcsolatban van az öngazgatási viszonyok fejlesz- tésével, az oktatás folyamatának korszerűsítésével és a munka értékelé- sének megváltoztatásával.

Az átfogó átalakulások, a gyökeres változások csak a szükséges fel- lételek biztosításával valósíthatók meg. A magasan képzett szakembec- rekbe, a tudósokba, a tudomány fejlesztésébe történő befektetések min- dig megtérülnek, csak ha eléggé gazdaságosak és ésszerűek. Felsőoktatá- sunk ugrásszerű mennyiségi növekedése, világméretekben is ritkaságszám- ba menő expanziója nagy befektetéseket, jelentős pénzeszközöket igényel. Ezek az anyagi befektetések azonban csak akkor lesznek igazán gyü- mölcsözőek, ha a személyi tényezők, az egyetemi oktatók és egyetemi hallgatók rendelkeznek azokkal a kvalitásokkal, amelyek a munka ered- ményességének előfeltételei. Ez a két személyi tényező tehát az eddiginél sokkal nagyobb figyelmet és elméleti munkát érdemelne.

Ez a jövő feladatai közé tartozik. Ezzel kapcsolatban az is fontos, hogy az egyetemi tanárokat és munkatársaikat megbecsülje és anyagilag is serkentsse társadalmunk.

A felsorolt (és itt nem is említett) időszzerű kérdések megoldása hatá-

rozott és következetes hozzáállást, elmélyültebb elemző- és értékelő munkát, több interdiszciplináris kutatómunkát igényel.

A tennivalók száma tehát igen nagy. Majd az elkövetkező évek megadják a feleletet, hogy elmozdultunk-e a holtpontról és hogy jó irányban haladunk-e.

Az idei dubrovniki tanácskozás mindenesetre igen tanulságos volt. Sok értékes útmutatást adott, és bátorítólag hatott azokra, akik a gyorsabb haladás és a mélyreható változások szorgalmazói.

Külön említésre méltó a szemináriumon uralkodó *demokratikus légkör*, az egymás problémái és álláspontjai iránt tanúsított megértés, a vélemény és ellenvetés szabadsága, a nemzetközi együttműködésre való törekvés.

A világ különböző egyetemeinek képviselői, küldöttségei sok azonos és különböző nézettel, felfogással találkoztak. Ez jórészt fejlettségi fokukat és fejlődésük sajátosságait tükrözi. Lehetetlen felbecsülni, hogy ki mit vitt magával az értekezletről. Azt azonban határozottan állíthatjuk, hogy senki sem távozott dolga végezetlen és nyugodt lelkiismerettel, hogy „nálunk minden a legnagyobb rendben van”. Ellenkezőleg: feltehetően sokan eltöprengtek, hogy mi az, amit eddig jól, vagy esetleg rosszul csináltak. A gazdag tapasztalatok birtokában pedig egyetemük szerepét és jövőjét is világosabban látják.